

מטרו החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

29

גליונות לעיון בפרשת השבוע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ותשע

ואתחנן (תש"ל)

אין עלון הדרכה

פרק ה'

גליון זה הוא המשכו של גליון ואתחנן תשכ"ס. עיון סס ובעלון ההורכה סס.

א. ד'. פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש.
אנכי עומד בין ה' וביניכם בעת. הריא להגיד לכם את דבר ה'.
כי יראתם מפני האש...

אברנאל מקשה:

אם היה שדבר עמכם בהר פנים בפנים, מה טעם 'אנכי עומד בין ה' וביניכם?'
בישוב קושיה זו נאמרו פירושים שונים:

ראב"ע ד"ה הנה אנכי עומד

... ויתכן להיות פירוש הנה 'אנכי עומד בין ה' וביניכם' אחר מעמד הר-סיני.
והטעם, שהוא דבר עמכם פנים בפנים ומאותו היום הייתי אני עומד בין ה'
וביניכם 'כי יראתם'.

רמב"ן ה' ד"ה אנכי עומד בין ה'...

כי הוא היה עולה להר ושומע דברי השם ויורד ואומר להם עד שדבר ה' עמכם
פנים בפנים. וזה רמז אל כל מה שזכר בפרשה (שם' י"ט) "בחדש השלישי"
מתחילת (ד') "כה תאמר לבית יעקב" עד (כ"ד) "ויאמר ה' אליו לך רד..."

1) מה ההבדל בין שניהם בישוב הסתירה שבין שני הפסוקים?

2) התוכל לישב סתירה זו בישוב אחר?

ב. פנים בפנים דבר ה' עמכם מתוך האש

הכתב והקבלה ד"ה דבר עמכם:

ברוב המקומות מחובר לדבור מלת 'אל' (דב' א') "דבר אלינו בחורב",
(דב' ה' ט') "דבר ה' אל כל קהלכם", ופעמים מחובר לדבור מלת "את" ו"עם":
(שמות ל"ד) "עד בואו לדבר אתו" וכן (בר' ט"ז) "דבר האיש... אתנו קשות",
וכן (בר' כ"ט) "עודנו מדבר עמם". ועל דרך הפשט נראה שאין הבדל ביניהם,
כי מצאנו מלת "את" שהוראתה כמו "אל": (תהל' ס"ז) "יאר פניו אתנו" במקום
"אלינו" כמו (במדבר ו') "יאר ה' פניו אליך"; וכן (בר' ל"א) "לעשות עמכם
רעה" במקום לעשות לכם; אמנם כשנדייק יש ל"דבור" המחובר במלת "את" או
"עם" הוראה טובדלת מהתחברה במלת "אל" ולמ"ד.

כשדבור מחובר עם "אל" ועם למ"ד, נשאר הדבור תמיד אצל צד אחד מן
המדברים, שהמדבר יציע דבריו לפני השומע בלתי מחייב אל החשובה. אמנם
כאשר דבור מחובר ב"עם" או "את" ירמוז על מין דבור שהיו שנים מחליפים זה
עם זה, פעם זה מדבר ופעם זה מדבר, אחד שואל ואחד משיב (ווארס-וועקסל)
והוא המכוון במלת "אתו ועמו" הסורים תמיד על השוואת הנושאים שהם בענין
אחד, אלא שהוא מייחס תמיד הדבור אל זה שהיה דבורו ראשון, כמו שאמר (בר'
כ"ט) "עודנו מדבר עמם", שהיו הרועים גם כן מדברים אלא שתלה הדבור ביעקב
שפתח הדבור תחילה; והיפך זה כשיאמר "וידבר לו", "וידבר אליו", ירצה בו
דבור פרטי נגדל מן הדבור המצוי, והיינו דבור הנשאר אצל צד אחד מן
המדברים שהתכוון לשפוך דבריו לפני המקבל ולהגיד לו דבר בלתי מחייב אל
החשובה.

והנה כשהשמיע הקב"ה עשרת הדברים לאזני בני-ישראל, לא היה הדבור נשאר
על צד המשמיע יחברך לבד, אבל היה נעתק אל בני ישראל גם כן. כמו שאמר
במכילתא: "שהיו אוטרים על הן ועל לאו לאו". ובמדרש טיר השירים אסרו
(על הפסוק "ישקני מבשיקות פיהו") דרך מניצה:

הדבור היה מחזיר על כל אחד ואחד מישראל ואומר לו: "מקבל
אתה עליך את הדבור הזה? כך וכך דינין יש בו, כך וכך
עונשין יש בו, כך וכך מצוות יש בו, כך וכך קלין וחמורין
יש בו...!" והיה אומר ישראל: "הן!" וחוזר ואומר: "מקבל
אתה אלהותו של הקב"ה?" והוא אומר לו: "הן והן!" וכו' וכו'.

ולכנה זו שבטעת מתן-תורה היה הדבור מחליף ממשמיע לשומע ומשומע למשמיע,
לכן הוזכר במתן-תורה מלת "דבר עם".

(גליון ואחחנן)

ואפשר לכלול עוד בהוראת "דבור" עם מלת "עם" או "את" להורות על הסכמת דעת השומע אל דברי המסמיע, והוא כשהענין לעצמו אינו מסכים כל כך אל דעת השומע, וחומר הדבר היה מכריח את השומע יותר אל שלילת קבלת הדברים, לולא שהיה המשמיע ממליץ לו את הענין וממתיקו בטענות ישרות עד שיכניס בלב השומע חשוקה לקבלת הדבר מרצון נפשו.

ולהיות שבהסכמת דעת השומע אל המשמיע הצטרפו דעות שניהם יחד להיות אחדים בענין המדובר, לכן התחבר אל הדבור מלת "את" או "עם", שהוא מלה אשר תורה על ההצטרפות (מיט).

והנה התורה הקדושה אף שהיא מדברת בענינים תחתונים רומזת היא בהם ענינים פנימיים, ופנימים לפנימיים, גבוה מעל גבוה לאין תכלית, כי התורה כולה יש בה סתום וגלוי: גלויה היא לפי פשוטו של מקרא שהוא כתוב מפורש, וסתומה היא מצד הבסתר שבה, שאינו מכוון באר היסב, אבל נסמן בה ענינים גבוהים ברמז.

אמנם במעמד מתן תורה, כאשר אז התבשם כל העולם, וזכה ישראל להשיג עומק פנימיות בשמנת התורה, וכל אחד היה מסתכל בסתרי עומק פנימיותה... ואחרי שהתאחדו דעת מקבלי התורה עם דעת עליון המשמיע הברות, וקבלום עליהם בכל לבנם ובכל נפשם, לכן התחבר בו ה"דבור" עם מלת "עם", אשר יורה על הצטרפות וההתאחדות.

וראיתי בשטות רבה (מ"א ו'): "ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו" - אמר ר' יהושע בן לוי: מהו "לדבר אתו"? משל לתלמיד שלמדו רבו תורה. עד שלא למדו היה הרב אומר והוא עונה אחריו. משלמד אותו, אומר לו רבו: "בוא ונאמרה אני ואתה". כך - כשעלה משה לשמים, התחיל לומר אחר בוראו התורה; כששלמה אמר לו: "בוא ונאמרה אני ואתה". הוי - "לדבר אתו".

(1) מה הן ההוראות השונות חתנות בפירושו ל"דבור עם"?

אא (2) מהי תפישתו המיוחדת של מעמד סיני? (לפי דבריו אין השם 'מתן-תורה' מתאים, ויש להוסיף עליו את השם...?)

(3) השוה לדבריו מכילתא יתרו פ"ב: "בעבור ישמע העם בדברי עמר": ...טאמר הקב"ה למשה: "הריני אומר לך דבר ואתה מחזירני ואני סודה לך, שיהיו ישראל אומרים: גדול משה שהודה לו המקום".

מהו - לפי דברי מכילתא אלה - ההבדל בין "דבור את" ובין "דבור עם"?

ג. שאלות ודיוקים ברש"י :

(1) ה' ד"ה לאמרו: מוסב על (ד') "דבר ה' עמכם בהר סיניך האט", לאמר: "אנכי ה' אלוקיך", ואנכי עומד בין ה' ובניכט.

(2) ז' ד"ה על פני: בכל מקום אשר אני עם, וזהו כל העולם. ד"א: כל זמן שאני קיים.

(א) מה קשה לו?

(ב) יש מיטבים קשי זה בדרך אחרת. כיצד?

אא(ג) מה ראה רש"י להוסיף ול"ו החבור "ואנכי עומד" שאיננה בכתוב?

השווה דברי רש"י שמות כ' ג' ד"ה על פני: כל זמן שאני קיים. שלא תאמר: לא נצטוו על עבודה זרה אלא אותו הדור.

(א) מקשין מפרשי רש"י:

מה ראה רש"י לפרש במקומנו סני פירושים ואילו בפרשת יתרו לא הביא אלא פירוש אחד? ענה לקושיטת!

(ב) לאיזה משני פירושי רש"י מתאים שמוע על פני בכר? "על פני כל אחיו נפל", ולאיזה מתאים הפסוק (איוב ב' ה') "אם לא על פניך יברכך"?